

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Pažįstami ir nepažįstami Adomo Mickevičiaus metai Kaune (2)

2013-03-08

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Biografinė literatūra

AUTORIUS: Marius Vyšniauskas

DATA: 2013-03

Pažįstami ir nepažįstami Adomo Mickevičiaus metai Kaune (2)

Marius Vyšniauskas

Adomas Mickevičius, A. Mickevičiaus biografija, A. Mickevičiaus gyvenimas Lietuvoje, A. mickevičiaus gyvenimas Kaune

[Pabaiga. Pradžia 9 numeryje](#)

Kauno apskrities mokyklos mokytojas Mickevičius čia patyrė skurdo metus. Jo alga buvo 25 rub. per mėnesį (kai tuo tarpu St. Moravskiui išlaikyti tėvas skirdavo 200 rub.). Tai, kad poetui netgi stigo geresnių rūbų, iliustruoja faktas, jog išvykstant į Kauną J. Čečiotas paskolino jam savo apsiaustą, nes šis savąjį buvo paskolinęs broliui. Apie poeto skurdą sužinome ir iš kito jo draugo, A. Birgelio pasakojimo. Į sunkias materialines vaikino sąlygas mokytojai reagavo įvairiai. Vienas jų, žinomas kaip didelis šykštuolis, įkišęs jam į kišenę dovaną – šešis rublius. Kas buvo tas geradarys ir kodėl taip pasielgė, deja, nežinome. Galbūt tai buvo pats direktorius Dobrovolskis, kurį Malevskis laiškuose vadino šykštuoliu. Tačiau pastarasis jaunuolį vertino kitaip. Jis nuolat pabrėždavo, jog globojo vargšą, naujai paskirtą mokytoją kūrybinio literatūrinio kelio pradžioje. Jo prisiminimuose Mickevičius iškyla kaip labai stropus, bet itin neturtingas mokytojas, maitindavęsis tik bulvėmis, kava ir arbata, eidamas miegoti dengęsis apsiaustu.

Dėl skurdo Mickevičius dažnai sirgdavo, todėl dažnai praleisdavo pamokas. Jį kamavo depresija – ir dėl Marianos (Marylės) Evos Vereščak (1799–1863) vestuvių su grafu V. Putkameriu (1821 m.), ir dėl nepatvirtintos disertacijos (G. Grodekas ją atmetė dėl gramatikos klaidų bei neįskaitomo rašto); nervinis šokas jį ištiko ir gavus žinią, kad mirė motina. Būtent jo mylėtos Marylės santuoka jį privedė iki tokios būsenos, kad draugai net neleido skaityti Goethe's romano „Jaunojo Verterio kančios“, bijodami, kad šis taip pat, kaip pagrindinis herojus, iš meilės nusižudys.

Dėl visų šių nelaimių Kauno apskrities mokyklos daktaras Jozefas Kavalskis (jis buvo garsiausias Kauno daktaras bei A. Mickevičiaus mylimosios Karolinos vyras) atleido jį nuo darbo, tačiau rimtesnės pagalbos nesuteikė. 1821–1822 mokslo metais poetas gavo leidimą metinėms atostogoms. Nieko nelaukęs, išvyko į tėviškę, trumpai ten pabuvęs vėl grįžo į Kauną. Tada išvyko į Vilnių, kur išleido pirmąją savo poezijos knygą, palankiai įvertintą kunigaikščio Adomo Jurgio Čartoriskio. Taip Mickevičius tapo pripažintu poetu ir jo gyvenimo sąlygos pasikeitė. „Naudojuosi gastronomijos gėrybėmis, maitinuosi traktieriuje labai gerai (su vyno taurele), galiu pasakyti, kad namie kava, pypkelė, tiktai žirgo trūksta.“ Sugrįžęs į darbą, apsigyveno jau ne vieno, bet dviejų kambarių butelyje. Pamokos slinko taip, kaip ir anksčiau, tik pats poeto laisvalaikis tapo užimtas ne nuobodžiais seksternais, o naujos knygos rengimu. Laiškuose Čečiotui, Ježovskiui ar Malevskiui visas dėmesys skiriamas knygos sudarymo, eilėraščių ir poemų užbaigimo klausimams. Euforiją dar labiau paskatino V. Krasinskis, iš Varšuvos atsiuntęs Čečiotui laišką, kuriame sveikino Mickevičių sulaukus tokios šlovės ne tik Vilniuje ir Kaune (nors pats poetas teigė, kad jo kūrybos Kaune niekas nežino), bet ir Varšuvoje. Paveiktas pagyru, Kauno apskrities mokyklos mokytojas ėmė planuoti palikti šį darbą.

Koks buvo kauniečių požiūris į naująjį mokytoją, žinių turime mažai. Vos keletą faktų pateikia L. Potockio bei E. Odyneco atsiminimai, pastarieji, beje, kritikuoja Potockio knygą, tad iš esmės abiejuose rašoma beveik tas pats. Dar apie tai negausių užuominų esama filomatų korespondencijoje. Gaila, bet apie Mickevičiaus pirmuosius mėnesius Kaune nieko nekalba tuo metu artimiausia aplinka, t. y. mokytojai, Romainių dvaro šeimininkai grafai Prozorai ar dr. Kovalskio šeima (tiesa, iš Odyneco atsiminimų žinoma, kad J. Kovalskio motina, 70 metų senutė, tikra, anot autoriaus žodžių, „szlachcianki Litewskiej“ reikšdavo Mickevičiui pastabas dėl jo aprangos, elgesio, juokų ar gyvenimo būdo). S. Dobrovolskis mini, kad Mickevičius gyveno ganėtinai atsiskyrėlišką gyvenimą, bendraudamas išimtinai tik su jo šeima, todėl kiti mokytojai jį laikydavo keistuoliu, o pats mokyklos direktorius, tarsi nujausdamas būsimą Mickevičiaus likimą, sakydavo: „arba įsimylėjęs, arba poetas!“ E. Odynecas savo atsiminimuose pateikė šiek tiek platesnį Mickevičiaus gyvenimo vaizdą, pažymėdamas, kad draugas mėgo pajuokauti ir pasikalbėti apie poeziją. Štai, pavyzdžiui, Potockis mini, kad Dobrovolskis pasakojęs, jog poetas dažnai deklamavo jam savo eilėraščius ar netgi ištraukas iš „Vėlinių“. Odynecas į tai atsako vienareikšmiškai: „dabar išdrįsiu tvirtinti, pirma, kad Adomas niekada prieš nieką, išskyrus tik prieš vienintelius Čečiotą arba Zaną – nedeklamavo ir negalėjo deklamuoti ištraukų iš Vėlinių.“ Viena aišku, kad Mickevičius aplinkinių laikytas keistuoliu ne tik dėl savo gyvenimo sąlygų, bet ir dėl ramaus būdo, kantrybės vedant pamokas ir bendraujant su vyresnybe. Tai perša mintį, kad daugelis to meto Kauno apskrities mokyklos mokytojų tokiu elgesiu nepasižymėjo, ką liudija Nelavickio ir Dobrovolskio konfliktas, kilęs turtiniu pagrindu. Žinomas tik vienas poeto ginčas su Vilniaus gubernijos mokyklų inspektorium J. Bundzilovičium, šį įžeidus; už tai Mickevičius vėliau buvo mokyklos direktoriaus iškoneveiktas, tačiau rimtesnių nesutarimų nekilo.

Ką, gyvendamas Kaune, veikė jaunas poetas laisvalaikiu, pas ką eidavo į svečius, kur leisdavo vakarus? Daug draugų Mickevičius šiame mieste neturėjo. Pažintys jį daugiausiai siejo su artima aplinka, t. y. mokyklos darbuotojais bei mokiniais. Štai, pvz., 1820 m. laiške Ježovskiui mini Chlopickius, pas kuriuos retkarčiais nuvyksta pavalgyti. Tai iš Vandžiogalos kilusi šeima, kurios sūnų Juzefą poetas mokė. Būta ir kitos dvarininkų šeimos – Charevičių, pas kuriuos ne kartą lankėsi kartu su

Dobrovolskiu; jie nuveždavo ir Mickevičiaus laiškus į Vilnių. Dar viena šeima – grafai Prozorai, valdę Romainių dvarą. Pas juos poetas lankydavosi labai dažnai ne tik vienas, bet ir su draugija. Ne kartą Romainiuose lankėsi ir pats Odynečas, kuris nesėkmingai siekė Prozoro giminaitės rankos. Ypač reikšmingas Mauricijus Prozoras (1801–1886), būsimas 1831 m. sukilimo vadas, su kavalerijos būriu kovėsis dėl Kauno. Jis buvo senas, dar Vilniaus universiteto laikų, Mickevičiaus draugas, todėl noriai remdavo jį mokyklos reformų reikaluose. Į išvykas po Romainių apylinkes vaikina lydėdavo ir Karolina Kovalska, kuri laiškuose įvardijama trumpiniu „Kov“ arba kaip „Venera ar Kleopatra“. Tai viena paslaptingiausių moterų visoje Mickevičiaus korespondencijoje bei XIX a. pr. Kauno istorijoje.

Karolina Kovalska (mergautinė pavardė Vegneruvna) buvo iš Vilniaus kilusi vaistininko duktė, ištekėjusi už Kauno mokyklos daktaro J. Kovalskio, susilaukusi su juo keturių vaikų. Gaila, tačiau iki šiol nėra identifikuota nė vieno K. Kovalskos portreto, todėl apie jos išskirtinį grožį galime tik spėlioti. Šios moters žodinių paveikslą paliko vienintelis Odynečas: „gražesnę už ją moterį sunku būtų įsivaizduoti, bet bene dar sunkiau būtų rasti tokį moters dvasios ir charakterio stiprumą.“ Šis aprašymas įdomus tuo, jog, priešingai Kovalskai, M. Vereščak poeto draugai apibūdindavo kaip neišvaizdžią moterį, stebėdamiesi, ką šis joje radęs.

Pirmą kartą Kovalska minima 1819 m. spalio 9 d. Malevskio laiške, kuriame sakoma, kad ji atvežusi Mickevičiaus laiškus į Vilnių. Ši šeima Kaune vaidino milžinišką vaidmenį. Pirmiausia J. Kovalskis gydė sergantį poetą, vėliau ėmėsi kviestis jį pas save. Kaip spėjama, jie gyveno name (jis tuo metu turėjo priklausyti Zabeloms), kuriame vėliau įsikūrė Fišeriai¹. Neaišku, ar jiems priklausė butas, ar visas namas. Tik žinoma, kad Kovalskos langus pro savo butą matydavo Mickevičius. Odynečas rašo, kad draugas, svečiuodamasis pas Kovalskius, dažniausiai šnekučiuodavosi poezijos temomis arba sėsdavo lošti kixaka² (ne iš pinigų) su senąja Kovalskio motina, kurią nuolatos juokais erzindavo savo pokštais. „Kauno Venera“ į istoriją pirmiausia ir įėjo meilės ryšiais su jaunuoju mokytoju Adomu.

Mickevičiaus korespondencijoje gausu aprašymų apie įvairias išvykas, kuriose dalyvaudavo ši moteris. Jie keliauja pietų tai pas Dobrovolskį, tai pas Charevičius. Apie pastarąją viešnagę rašoma, kad vykstant apsisotą pakelės smuklėje, kur poetas patyrė turbūt malonų nuotyki: „kadangi trūko stiklinių, gėriau iš vieno puodelio su Kov[alska].“ Ir tai tik vienas iš pavyzdžių. Skaitant galima manyti, kad Kovalskis buvo „po žmonos padu“, nes į tokius santykius žiūrėjo pro pirštus. Vienintelį kartą jis parodė savo, kaip teisėto vyro, teises tik per garsųjį, vos dvikova nesibaigusį 1821 m. ginčą, jo paties salone, tarp Mickevičiaus ir Austrijos imperatoriaus rūmų šambeliono Nartovskio (atvykusio į Kauną palikimo reikalais).

Vaidas kilo prie bostono³ stalo ir išsivystė iki muštynių, dėl kurių įpykęs Nartovskis atskleidė namų šeiminkui žmonos romaną. Taip Mickevičius gavo du kartelius⁴ – vieną iš Nartovskio, kitą iš Kovalskio. Bet Karolina pasirodė puiki diplomatė: „ponia Kovalska stojusi Adomo pusėn, sugebėjo taip įtikinti savo vyrą, jog šis atėjo pas Adomą taikintis. O sumuštas šambelionas pasirodė ne ypač narsus.“ Po šios nelemtos istorijos Nartovskio vardas daugiau Kauno istorijoje neminimas. Bet ir po to ryšys tarp Kovalskos ir Mickevičiaus nenutrūko. Iš poeto laiškų bei Odyneco atsiminimų aiškėja, kad daktarienė dažnai apgaudinėdavo vyrą (tai, prašoma mylimojo likti namie, apsimesdavo serganti, tai viena išvažiuodavo su juo po apylinkes). Kovalskių namai Mickevičiui pasitarnavo ir praktiniais tikslais. Jų arklidėje jis laikė savo kumelę Beauty (Gražuolę) (dovanotą M. Vereščak, dėl ko draugai dažnai pasityčiodavo, neva, vienos

meilužės dovanotą žirgą šeria kita meilužė). Ar Kovalskis įtarė šį romaną, lieka neaišku, galbūt ir įtardamas manė, kad jis ilgai netruks. Juk XIX a. buvo natūralu užmegzti tokio tipo santykius, tačiau jie negalėjo peržengti tam tikros ribos. Šios anekdotinės situacijos leidžia mums susipažinti su XIX a. pradžios Kauno kasdienybe. Mažam, tyliam miesteliui tai turėjo tapti tikru apkalbų šaltiniu.

Nėra aišku, ar Kaune, be Kovalskos salono (kuriame 1831 m. lankėsi netgi žymioji sukilimo karžygė Emilija Pliaterytė), būta ir kitų. Reiktų manyti, kad tam tikrą rolę vaidino Zabielių bei Dobrovolskių salonai. Juolab kad Zabielos minimi dalyvavę visuose apskrities mokyklos atidarymuose bei uždarymuose, o Mickevičiui buvo pavesta surasti grafo anūkams guvernerį. Maršalką I. Zabielą ir Moravskis mini kaip savo klasioką Kauno apskrities mokykloje bei kolegą mokinių pensione. Jis pažymi ir kitus savo giminaičius Kaune – Chrapovickius, tačiau nėra liudijimų, kad Mickevičius būtų lankęsis jų rūmuose (vėliau juose gyveno poetas J. Mačiulis-Maironis) ar Chrapovickiai dalyvavę mokyklos šventėse. Nors iš pateikto aprašymo galime susidaryti vaizdą, kad jų salonas veikė dar Respublikos laikais.

Poeto santykiai su Kovalska nenutrūko ir po 1823 m. Suėmus Mickevičių⁵, ji organizavo pinigų rinkliavą Bazilijonų vienuolyno kalinių labui, o išėjęs iš kalėjimo, jis pirmiausia apsilankė Kovalskos sesers Joanos Macevičiovos (buvo davusios ir Kaune) namuose Vilniuje, kai ten svečiavosi ir Karolina.

Verta paminėti, kad 1823 m. gegužės 3 d. Vilnių supurtė skandalas, kai vienas V klasės mokinys ant lentos užrašė: „Tegyvuoja Gegužės 3 d. konstitucija“, vėliau tokie pat užrašai ėmė rodytis gatvėse nors, pasak istorikų, tai galėjo būti provokacija, mat rašyta su klaidomis bei rusišku kalbos stiliumi. Į šį skandalą labiausiai įsipainiojo filomatai filaretai, todėl pirmosios kratos atliktos T. Zano bute, tardytas ir Mickevičius, bet šis neigė bet kokią priklausymą organizacijai ir buvo paleistas, tačiau po kurio laiko suimtas vėl. Tuo tarpu Kaune mokyklą tikrino universiteto vizitatorius M. Chlevinskis, kuris ataskaitoje užrašė, kad joje darbas vyksta sklandžiai ir jokių nusiskundimų nėra. St. Moravskis savo atsiminimuose pateikė nemažai žinių apie Kauną filomatų bylos metu. Tuo metu Mickevičius jau turėjo kalėti Bazilijonų vienuolyne ir greičiausiai apie Kauno įvykius sužinojo tik išėjęs. Moravskis rašo, kad Kaune, kaip ir Vilniuje, naktį gatvėse daugėjo satyrinių paskvilių, išjuokiančių imperatoriaus šeimą, todėl reikalui išsiaiškinti nutarta nusiųsti Platoną Kukolniką – „slidų kaip žuvis žmogų, turintį tigro širdį, susiteršusį Serbijos, o gal ir Karpatų slavą“. Po ilgo tyrimo įtartas mokinys, pavarde Olševskis, kuris, raginamas direktoriaus, prisipažino. Tyrimo komisijai panorus sužinoti, ar šis turėjo bendrininkų, net ėmusis kankinimų, įtariamasis sakėsi viską rengęs vienas. Tad reikalas perduotas pačiam monarchui, kuris apdovanojo Kukolniką bei kitus komisijos narius tiek pinigais, tiek laipsniais. Išskyrus patį prefektą, kurį komisija, matyt, specialiai užmiršo, neatsižvelgdama, kad jis ir buvo šios bylos iniciatorius. Olševskis buvo išsiųstas į Bobruiską, tačiau Kaune po kurio laiko vėl ėmė rodytis paskviliai, o tyrimas atsinaujino, kurio metu sužinota, kad vaikas iš tiesų nekaltas ir jokiai draugijai nepriklausė. Visgi iš Bobruisko dėl šios klaidos nebuvo gražintas, o Kauno bylos nariai gavo naujus apdovanojimus, dėl atskleistų naujų žinių. Išėjęs iš kalėjimo, A. Mickevičius, padedamas Kovalskos, keletą savaičių praleido Kaune, o tada grįžo į Vilnių. Paskutinįkart sustota Kaune jau tik pakeliui į Sankt Peterburgą. Kartu keliavęs Malevskis rašo: „trūkstant arklių, turėjom dvi dienas likti Kaune (...) jei kelias ligi Peterburgo būtų nusėtas Kaunais, tai nieko kito toje kelionėje ir neveiktume, vien tik judintume dantis. Geros nuotaikos, kaip galite spėti niekam netrūksta.“ Daugiau Kaunas A. Mickevičiaus gyvenime nebefigūruoja.

¹ Dabar Kovalskių name veikia restoranas „Medžiotojų užėiga“.

² Kixaka – XVIII a. pab. –XIX a. pr. azartinis kortų žaidimas

³ Bostonas – XVIII–XIX a. azartinis kortų žaidimas. Prie stalo lošiama sėdint dviem porom.

⁴ Kartelis – raštiškas iššaukimas į dvikovą.

⁵ Jis buvo suimtas 1823 m. spalio 23 d. kartu su kitais filomatais už dalyvavimą slaptose organizacijose, kurių buvimą draudė Rusijos imperatoriaus įsakymas, ir įkalintas Bazilijonų vienuolyne, kuriame tuo metu veikė kalėjimas. Studentų tardymams vadovavo Didžiojo Kunigaikščio Konstantino įsakymu į Vilnių atvykęs senatorius Nikolajus Novosilcevas (1761–1836).

A. Mickevičiaus slėnis Kaune 1904–1906 m.